

UOT: 911.3.

BAKİ ŞƏHƏRİNİN DAXİLİ MİQRASIYA PROSESLƏRİNDƏ ROLU

Zeynəb Azər qızı Mirzəyeva

Akademik H.Ə. Əliyev adına Coğrafiya İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

E-mail: mirzeyeva.zeyneb.92@mail.ru

Demoqrafik göstəricilərə təsir edən miqrasiya prosesləri siyasi, iqtisadi və sosial amillərin təsiri altında baş verir. Azərbaycanda 1990-cı illərdə sosial-iqtisadi qeyri-stabillik, siyasi strukturun dəyişməsi demoqrafik vəziyyətə ciddi təsir göstərdi. Həm ölkədə, həm də Bakı şəhərində miqrasiya prosesləri öz istiqamətini dəyişdi. 1990-2000-ci illərdə əhalinin şəhərdən xarici ölkələrə miqrasiyası sürətləndi. 2000-ci ildən sonra isə regionlardan Bakı şəhərinə miqrasiya intensivliyi artmağa başladı. Baş verən proseslər demoqrafik potensialın da burada toplanmasına səbəb oldu.

Tədqiqat işinin əsas məqsədi Bakı şəhərinin daxili miqrasiya proseslərinə təsirini öyrənmək, miqrasiyaya təsir edən sosial-iqtisadi amilləri araşdırmaqdır. Həmçinin miqrasiya artımı nəticəsində əhalinin sayı, yaş tərkibində müşahidə olunan dəyişiklikləri təhlil etmək, tədqiqat nəticəsində aşkar olunan problemlərin həlli yollarını əsaslandırmaqdır.

Açar sözlər: Bakı şəhəri, şəhər əhalisi, daxili miqrasiya, yaş tərkibi, demoqrafik göstəricilər.
doi.org/10.59849/2409-4838.2023.4.57

GİRİŞ

Miqrasiya əhalinin bir yerdən digərinə yerdəyişməsidir. Miqrasiya coğrafi, demoqrafik, sosial və iqtisadi amillərin təsiri ilə baş verir [6]. Azərbaycanın ayrı-ayrı regionlarında miqrasiyanın gedişi ilk növbədə əhalinin təbii artımı, ərazinin təbii-coğrafi şəraiti, sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsi, təsərrüfatın strukturu, inkişaf perspektivləri, əmək ehtiyatlarının işlə təminat səviyyəsi və s. amillərlə bağlıdır [7].

Əhalinin məskunlaşmasına, onun cins-yaş strukturunun və sayının formalaşmasına miqrasiyanın təsiri böyükdür. Uzun illər mənfi miqrasiya saldosu Azərbaycanda əhalinin demoqrafik vəziyyətinə ciddi təsir göstərmiş, 2008-ci ildən başlayaraq ölkədə miqrasiya saldosu müsbət qiymətlər almağa başlamışdır.

Daxili miqrasiya sosial-iqtisadi amillər və şəhərlərin cəlb ediciliyi ilə bağlıdır. Azərbaycanda daxili miqrasiyanın birinci səbəbi regionlar arasında olan qeyri-bərabər inkişafdır. Əhalinin daha yaxşı yaşamaq və işlə təmin olunmaq məqsədi ilə Bakı şəhərinə miqrasiyası bir əsrdən çoxdur ki, davam edir. Şəhər artan əhalinin tələbatlarını ödəyə bilmir, işsizlik, infrastruktur xidmətlərində çatışmazlıq, mənzil problemi, ətraf mühitin pozulması, əkin sahələrinin azalması, gəlir bölgüsündə bərabərsizlik, artan sosial təbəqələşmə və s. problemlər bütün qlobal şəhərlərdə olduğu kimi Bakı şəhərində də müşahidə olunur.

Tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycanda daxili miqrasiyanın əsas cəlbedici nöqtəsi olan Bakı şəhərində miqrasiya proseslərini araşdırmaq, müasir miqrasiyanın istiqamətini, gedişatını, səbəblərini və nəticələrini təhlil etməkdir.

MATERIAL VƏ METODLAR

Azərbaycanda əhalinin demoqrafik inkişaf xüsusiyyətləri, miqrasiya prosesləri və onlara təsir edən amilləri V.Ə. Əfəndiyev [8-9], E.Q. Mehrəliyev [10], N.H. Əyyubov [10-11], Z.N. Eminov [7, 11], E.S. Bədəlov [6], H.M. Tahirova [12] və başqa alimlər öyrənmişdir.

Məqalənin statistik əsasını Azərbaycan Respublikası Statistika Komitəsinin məlumatları təşkil etmişdir. Tədqiqatın aparılmasında statistik-riyazi, müqayisəli təhlil, sistem-struktur, tarixi-coğrafi təhlil və s. tədqiqat metodlarından istifadə olunmuşdur.

NƏTİCƏLƏR VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

Bakı şəhər ərazi dairəsi 12 inzibati rayon, 59 qəsəbədən ibarətdir. Əhalisinin sayı 2303,1 min nəfərdir, onlardan 1279,5 min nəfəri və ya 55,6%-i şəhər mərkəzində, 1023,6 min nəfəri və ya 44,4%-i şəhər ətrafında məskunlaşır (01.01.2022) [2]. Şəhərin payına ölkə ərazisinin 2,5%-i düşdü-yü halda, ölkə əhalisinin 22,7%-i, ümumi şəhər əhalisinin isə 42,9%-i düşür. Şəhərdə ümumi əhali-nin 1145,7 min nəfərini, yəni 49,7%-ni kişilər, 1157,4 min nəfərini, yəni 50,3%-ni qadınlar təşkil edir [1].

Bütün dünya şəhərlərində olduğu kimi, Bakı şəhərində də məskunlaşma tarixi qədim zamanla- ra gedib çıxsada, onun ərazicə böyüməsi və əhalisinin sayının artması - ölkənin əsas urbanizasiya mərkəzinə çevrilməsi XIX əsrin sonundan neft sənayesinin inkişafı ilə bağlıdır. Bu dövrdə həm re- gionlardan, həm də İran, Rusiya, Ermənistan və digər ərazilərdən şəhərə kütləvi miqrasiyalar başla- dı. Bunu əhali sayının kəskin artımından aydın müşahidə etmək olar. Belə ki, 1816-cı ildə Bakıda əhali sayı 4,5 min nəfər idisə, 1897-ci ildə 24,9 dəfə artaraq 112,2 min nəfərə çatmışdır [7]. XX əs- rin əvvəllərində baş verən siyasi proseslər şəhərdə miqrasiya intensivliyinin azalmasına səbəb oldu. Sovet hakimiyyətinin ilk illərində yenidən neft sənayesini işçi qüvvəsi ilə təmin etmək üçün müttə- fiq respublikalarından Bakı şəhərinə miqrasiya başlandı. Əhali sayı daha çox mexaniki artım hesa- bına 1920-ci ildə 312,7 min nəfərdən 1939-cu ildə 808,7 min nəfərə çatdı. Sonrakı dövrlərdə kəskin artım müşahidə olunmamışdır. Sovet hakimiyyətinin son dövrlərində (1980-ci illərin sonunda) siya- si vəziyyətin dəyişməsi, şəhərdən emiqrasiya proseslərini sürətləndirdi. Lakin Ermənistandan qovu- lan azərbaycanlıların çoxunun Bakı şəhərinə miqrasiya etməsi hesabına miqrasiya azalması müşahi- də olunmadı. 1980-ci illərin ortalarından başlayaraq, Azərbaycanda müşahidə olunan mənfi miqra- siya saldosu 1990-cı ildə ən yüksək həddinə (-53,6 min nəfərə) çatdı, emiqrantların əksəriyyəti şə- hər yerlərinin (-52,7 min nəfər), xüsusilə Bakı şəhərinin payına düşmüşdür. Bakı şəhərinin çox mil- lətli şəhər olması siyasi vəziyyətin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq qeyri-millətlərin şəhərdən kütləvi miqrasiyası ilə nəticələndi (Cədvəl 1).

Cədvəl 1.

Bakı şəhər əhalisinin sayı, təbii və miqrasiya artımı (azalması), (min nəfərlə)

Dövlər	Ümumi artım	Təbii artım	Miqrasiya artımı (azalması)
1991-1995	24,4	92,4	-68
1996-2000	47,9	53,5	-5,6
2001-2005	95	61,1	33,9
2006-2010	120,4	104,5	15,9
2011-2015	103,5	121,9	-18,4
2016-2021	57,3	81,2	-23,9

Mənbə: Azərbaycanın əhalisi 1991-2022-ci il bulletenləri əsasında hesablanmışdır.

Müstəqillik illərində Bakı şəhər əhalisinin miqrasiyası və onun əsas səbəbləri. Cədvəl 1- də statistik materiallar əsasında 1991-2021-ci illər ərzində Bakı şəhər əhalisinin ümumi, təbii və miqrasiya artımı (azalması) hesablanmışdır. Cədvəldən də göründüyü kimi, 1991-1995-ci illərdə si- yasi və iqtisadi vəziyyətin dəyişməsi nəticəsində şəhərdən qeyri-millətlərin miqrasiyası, həmçinin yerli əhalinin iş arxasınca xarici ölkələrə miqrasiya prosesi sürətləndi. Nəticədə şəhərdə miqrasiya azalması (-68 min nəfər) müşahidə olundu. 1996-2000-ci illərdə ilkin mərhələdə həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatlar həyat şəraitinin nisbətən yaxşılaşması şəhərdə emiqrasiya proseslərinin azalmasına səbəb oldu, miqrasiya hesabına əhalinin azalması (-5,6) daha kiçik qiymətlər aldı. 2000- ci ildən başlayaraq, miqrasiya proseslərində əks hal müşahidə olunmağa başladı. Belə ki, 2001-

2005-ci illərdə miqrasiya artımı 33,9 min nəfər olmuşdur, artım əsasən regionlardan gələn əhali hesabına formalaşmış, nəticədə şəhər demografik təzyiç və sosial-iqtisadi yüklənməyə məruz qalmışdır. Növbəti 5 illikdə miqrasiya artımı 2 dəfə azalmışdır. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində həyata keçirilən Dövlət Proqramları və digər kompleks tədbirlər paytaxt şəhərə əhalinin sürətli axınının qarşısını almışdır [5]. 2016-2021-ci illərdə miqrasiya azalması (-23,5 min nəfər) qeydə alınmışdır.

Respublikadaxili miqrasiya haqqında statistik məlumatlar yalnız əhali siyahıyaalınması zamanı əldə olunur. Buna görə də daxili miqrasiya haqqında son statistik materiallar 2009-cu ilə aiddir. Sonrakı illər daxili miqrasiya haqqında məlumat yoxdur [12]. Sonuncu siyahıyaalma materiallarına əsasən biz 2009-cu ilə qədər şəhərə gələn və gedənlərin sayını və cins-yaş tərkibini öyrənə bilirik. Ayrı-ayrı illər üçün gələn və gedənlərin sayı verilmədiyindən illər üzrə miqrasiya saldosu, miqrasiya intensivliyi və s. kimi göstəriciləri hesablamaq mümkün deyil.

Miqrasiyanın baş vermə səbəbləri araşdırılarkən miqrantlar gedən və qəbul edilən rayonların sosial-iqtisadi şəraitini araşdırmaq lazımdır. Lee qanunları (1966) miqrasiyaya səbəb olan amilləri kənd yerlərindən kənarlaşdıran itələyici amillər və onları şəhər ərazilərinə çəkən cəlbedici amillər kimi iki yerə bölür [13].

Respublikada miqrasiyanın ən "cəlbedici" qüvvəsi və miqdarı Bakı-Abşeron zonasına düşür [9]. Azərbaycanda daxili miqrasiyaya səbəb olan və əhalini regionlardan Bakı şəhərinə miqrasiyaya stimullaşdıran cəlbedici amillərə: daha yaxşı həyat şəraiti, iş imkanları, təhsil və tibbi xidmətlərin yüksək səviyyəsi və s. aiddir. Onları regionlardan miqrasiyaya sövq edən itələyici amillərə: regionlarda kifayət qədər iş yerlərinin olmaması, sosial infrastrukturun zəif inkişafı, zəif tibbi xidmətlər və s. misal göstərmək olar.

Cədvəl 2.

Bakı şəhərinə gələn əhalinin sayı

	Cəmi	o cümlədən			
		Başqa ölkələrdən gələnlər	Regionlardan gələnlər		
			Ümumi	Şəhər	Kənd
1998-ci ilədək	347204	101803	245401	63103	182298
1999-2003	107525	10596	96929	27939	68990
2004-2007	111226	11655	99571	29281	70290
2008-2009	38987	4286	34701	9749	24952
2009-cu ilədək	604942	128340	476602	130072	346530

Mənbə: Azərbaycanda əhalinin siyahıyaalınması 2009-cu il, XXIII cild. Bakı 2011. səh 469, [4]

Cədvəl 2-də 2009-cu ilədək Bakı şəhərinə gələn əhalinin sayı verilmişdir. Gələn əhalinin 78,8%-ni regionlardan gələnlər, 21,2%-ni isə xarici ölkələrdən gələnlər təşkil etmişdir. Regionlardan miqrasiya edən əhalinin 72,7%-i kənd yerlərinin, 27,3%-i isə şəhər yerlərinin payına düşmüşdür. Miqrasiya edənlərin əksəriyyətinin kənd yerlərindən olması kəndlərdə yüksək təbii artım və sosial-iqtisadi inkişafdakı geriliklə əlaqədardır. Bu gün ölkənin digər şəhərləri də sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə Bakı şəhərindən geri qalır, bu da şəhər yerlərindən miqrasiyaya birbaşa təsir göstərən amillərdəndir.

Bakı şəhərinə 2009-cu ilədək gələnlərin sayına iqtisadi rayonlar üzrə baxıldıqda, ən çox miqrasiya Lənkəran-Astara iqtisadi rayonundan olmuşdur. Ümumi gələnlərin 15,2%-i bu iqtisadi rayonun payına düşmüşdür. Digər rayonlar üzrə ən çox miqrasiya Qazax-Tovuz, Mərkəzi Aran və Naxçıvan iqtisadi rayonlarından olmuş, ümumi gələnlərin müvafiq olaraq 11,2%, 10,1% və 9,6% -ni təşkil etmişdir. Yuxarı

rida sadalanan iqtisadi rayonların payının çox olması həmin rayonlarda əhali sayının çox olması ilə bir-başa əlaqədardır. Həmçinin bu iqtisadi rayonların hamısında kənd əhalisinin çoxluğuda miqrasiyanı sürətləndirən amillərdəndir. Ən az pay Şərqi-Zəngəzur və Abşeron-Xızı iqtisadi rayonlarının payına düşmüşdür (Cədvəl 3). Burada həmin rayonlarda əhali sayının az olması ilə izah etmək olar.

Cədvəl 3.

2009-cu ilədək Bakı şəhərinə regionlardan gələnlərin sayı

İqtisadi rayonlar	Cəmi		Kişi		Qadın	
	Nəfər	Faiz	Nəfər	Faiz	Nəfər	Faiz
Naxçıvan	45638	9,6	23543	10,0	22095	9,2
Abşeron-Xızı	12089	2,5	5317	2,3	6772	2,8
Gəncə-Daşkəsən	19946	4,2	9488	4,0	10458	4,3
Qazax-Tovuz	53056	11,2	26158	11,1	26898	11,2
Lənkəran-Astara	72592	15,2	37508	15,9	35084	14,6
Quba-Xaçmaz	35418	7,4	16176	6,9	19242	7,9
Şəki-Zaqatala	34653	7,3	16785	7,1	17868	7,4
Mərkəzi Aran	48365	10,1	23835	10,1	24530	10,2
Mil-Muğan	29200	6,2	14852	6,3	14348	5,9
Şirvan-Salyan	29712	6,2	14784	6,4	14928	6,2
Dağlıq Şirvan	40436	8,5	19807	8,4	20629	8,5
Qarabağ	38587	8,1	18911	8,0	19676	8,2
Şərqi Zəngəzur	16910	3,5	8147	3,5	8763	3,6
Ümumi	476.602	100	235.311	100	241.291	100

Mənbə: Azərbaycanda əhalinin siyahıyaalınması 2009-cu il, XXII cild. Bakı 2011. səh 15-18, [3]

Gələn əhali ən çox Bakı şəhərinin Binəqədi (101,3 min nəfər) və Xətai (101,1 min nəfər) inzibati rayonlarında məskunlaşmışdır. Bu da həmin inzibati rayonların şəhərə yaxınlığı ilə əlaqədardır. Ən az əhali isə Xəzər (31,8 min nəfər) və Qaradağ (30,4 min nəfər) inzibati rayonlarında məskunlaşmışdır, şəhər mərkəzindən uzaqlıq da bu amilə müəyyən qədər təsir göstərmişdir (Cədvəl 4).

Cədvəl 4.

2009-cu ilədək Bakı şəhərinə gələn əhalinin inzibati rayonlar üzrə bölgüsü, min nəfərlə

İnzibati rayonlar	Gələnlər		
	Ümumi	Kişi	Qadın
Binəqədi	101,4	49,9	51,5
Qaradağ	30,4	14,4	16,1
Xəzər	31,8	17,2	14,6
Səbail	33,9	16,6	17,3
Sabunçu	45,4	22,5	22,9
Suraxanı	46,1	22,5	23,6
Nərimanov	59,8	29,3	30,5
Nəsimi	53,1	25,9	27,2
Nizami	63,1	31,1	32,0
Xətai	101,1	49,9	51,0
Yasamal	38,8	17,8	21,0
Cəmi	604,9	297,1	307,8

Mənbə: Azərbaycanda əhalinin siyahıyaalınması 2009-cu il. XXIII cild. Bakı 2011. səh 469-479 [4].

Miqrasiya edənlərin cins tərkibinə gəlincə, ümumi gələnlər arasında qadınlar (50,6%) kişilərdən (49,4%) çoxdur. Naxçıvan, Lənkəran-Astara və Mil-Muğan iqtisadi rayonlarından gələnlər arasında kişilər, digər iqtisadi rayonlardan gələnlər arasında isə qadınlar üstünlük təşkil edir.

Cədvəl 5.

2009-cu ilədək Bakı şəhərindən regionlara gedənlərin sayı

İqtisadi rayonlar	Cəmi		Kişi		Qadın	
	Nəfər	Faiz	Nəfər	Faiz	Nəfər	Faiz
Naxçıvan	888	0,9	454	1,0	434	0,9
Abşeron-Xızı	30359	32,7	13104	30,1	17255	34,9
Gəncə-Daşkəsən	1823	1,9	646	1,5	1177	2,4
Qazax-Tovuz	724	0,8	188	0,4	536	1,1
Lənkəran-Astara	949	1,0	232	0,5	717	1,5
Quba-Xaçmaz	2066	2,3	669	1,5	1397	2,8
Şəki-Zaqatala	769	0,8	212	0,5	557	1,2
Mərkəzi Aran	1221	1,3	375	0,9	846	1,7
Mil-Muğan	497	0,5	98	0,2	399	0,8
Şirvan-Salyan	899	0,9	192	0,4	707	1,4
Dağlıq Şirvan	533	0,6	184	0,4	349	0,7
Qarabağ	25740	27,7	13437	30,8	12303	24,9
Şərqi Zəngəzur	26449	28,6	13809	31,7	12640	25,6
Ümumi gedənlər	92917	100	43600	100	49317	100

Mənbə: Azərbaycanda əhalinin siyahıyaalınması 2009-cu il. XXII cild. Bakı 2011. səh 63-323 [3].

Bakı şəhərindən regionlara gedənlərin ümumi sayı 92,9 min nəfər olmuşdur. Gedənlərin əksəriyyəti Abşeron-Xızı (32,7%), Şərqi Zəngəzur (28,6%) və Qarabağ (27,7%) iqtisadi rayonlarının payına düşmüşdür. Cədvəl 4-də gedənlərin sayını əhalinin doğulduğu yer üzrə bölgüyə əsasən hesabladığımızı nəzərə alsaq, Qarabağ və Şərqi-Zəngəzur iqtisadi rayonlarının payının çox olmasını həmin rayonların əhalisinin Bakıda qaçqın və məcburi köçkün kimi məskunlaşması və doğulan uşaqların Bakı şəhər xəstəxanalarında qeydiyyatla alınması ilə izah etmək olar. Abşeron-Xızı iqtisadi rayonunun payının yüksək olmasını Bakı şəhərinə yaxınlıq, əhalinin davamlı miqrasiya halında olması ilə əsaslandırmaq olar. Şəhərdən gedən əhali arasında ən az pay Dağlıq Şirvan (0,6%) və Mil-Muğan (0,5%) iqtisadi rayonlarında qeydə alınmışdır. Həmin rayonların sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinin aşağı alması əhalinin miqrasiyasına təsir etmişdir.

Gedənlərin cins tərkibinə nəzər salsaq, qadınlar (53,1%) kişilərdən (46,9%) daha çox paya sahibdirlər. Naxçıvan, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına gedənlər arasında kişilər, digər iqtisadi rayonlara gedənlər arasında isə qadınlar üstünlük təşkil edir (Cədvəl 5).

Miqrasiya edən əhalinin yaş qrupları üzrə bölgüsünə baxıldıqda, ümumi gələnlər arasında əmək qabiliyyətli əhalinin payı (85,7%) yüksəkdir. Bakı şəhərinin yüksək sosial-iqtisadi inkişafı, ölkənin əsas sənaye mərkəzi olması regionlardan iş arxasınca miqrasiya edən əhalinin əsas təyinat nöqtəsinin Bakı şəhəri olması ilə nəticələnir. Bakı şəhəri bugün inkişaf səviyyəsinə görə ölkənin digər şəhərlərindən çox fərqlənir. Ona görə də Bakı şəhərinə həm xarici ölkələrdən (84,8%), həm də regionlardan (85,9%) gələnlər arasında əmək qabiliyyətli əhali üstünlük təşkil edir. Ümumi gələnlər arasında əmək qabiliyyətli yaşdan böyük əhali (7,6%) əmək qabiliyyətli yaşdan kiçik (6,8%) əhali-dən sayca çoxdur. Lakin regionlardan gələnlər arasında isə əks hal müşahidə olunur. Bu da miqrasiya edənlər arasında gənc ailələrin daha çox olması ilə əlaqədardır (Cədvəl 6).

Göründüyü kimi, miqrasiya edən əhali arasında gənclərin daha çox olması şəhərdə əmək qabiliyyətli əhalinin sayının artması ilə nəticələnir. Bu hal şəhərdə əhalinin işlə təminat məsələlərində problemlərin yaranmasına, regionlar arası fərqlərin artmasına, həmçinin şəhər əhalinin cins və yaş tərkibinin pozulmasına səbəb olur. Son illərdə qəbul edilən Dövlət Proqramları və onların icrası nəticəsində bu istiqamətdə müsbət dəyişikliklər əldə olunmuşdur.

Cədvəl 6.

2009-cu ilədək Bakı şəhər əhalisinin və miqrasiya edən əhalinin yaş qrupları üzrə bölgüsü

Yaş qrupları	Ümumi əhali sayı	Anadan olandan yaşayanlar	Ayrı-ayrı illərdə gələnlər	o cümlədən		
				Regionlardan gələnlər	MDB ölkələrindən gələnlər	Digər ölkələrdən gələnlər
Cəmi	2045815	1440873	604942	476602	124401	3939
0-4	127070	121121	5949	5110	668	171
5-9	122474	109406	13068	11431	1430	207
10-14	146885	125027	21858	19562	2132	164
15-19	197789	161298	36491	32167	4156	168
20-24	223806	163377	60429	45672	14308	449
25-29	196571	137648	58923	45864	12635	424
30-34	161485	109304	52181	41427	10278	476
35-39	150678	95723	54955	43713	10748	494
40-44	158407	92666	65741	51659	13660	422
45-49	172597	97290	75307	59648	15386	273
50-54	132481	74614	57867	45967	11681	219
55-59	88997	52677	36320	28441	7748	131
60-64	52257	32083	20174	15059	4990	125
65-69	39436	23926	15510	11202	4238	70
70-74	39268	23246	16022	11084	4878	60
75-79	20632	12454	8178	5283	2853	42
80-84	10524	6386	4138	2331	1778	29
85-89	3473	2104	1369	746	611	12
90-94	671	364	307	152	153	2
95-99	246	127	119	63	55	1
100+	68	32	36	21	15	0
Ə. q. y. k	396429	355554	40875	36103	4230	542
Ə. q. y.	1468810	1016680	518388	409617	105590	3181
Ə. q. y. b	180576	68639	45679	30882	14581	216

Mənbə: Azərbaycanca əhalinin siyahıyaalınması 2009-cu il, XXIII cild. Bakı 2011. s. 555 s. 12.

Ümumiyyətlə, 1999-2021-ci illər ərzində Bakı şəhər əhalisinin yaş qrupları üzrə bölgüsünə baxıldıqda, 1999-2009-cu illərdə miqrasiya hesabına (əsasən gənclərin şəhərə miqrasiyası) əmək qabiliyyətli əhalinin payının 9,4% artdığını görə bilərik. Bu tendensiya 2015-ci ilə qədər davam etmiş, əmək qabiliyyətli əhalinin payı 73,5%-ə yüksəlmişdir. Bu dövrdən başlayaraq şəhərdə müşahidə olunan miqrasiya azalması bu qrup əhalinin payının 2021-ci ildə azalması (70,5%) ilə özünü göstərmişdir (Cədvəl 7).

Statistik məlumatlar qeydiyyatda olan əhali üzrə verilir. Bakı şəhərində regionlardan iş arxasınca gələn, qeydiyyatsız yaşayan əhalinin kifayət qədər olduğunu nəzərə alsaq, şəhərdə əməkqabiliyyətli əhalinin daha çox olduğunu söyləmək olar.

Bakı şəhər əhalisinin yaş qrupları üzrə paylanması

	Əhali sayı, min nəfər				Əhali sayı, %-lə			
	1999	2009	2015	2021	1999	2009	2015	2021
Əmək qabiliyyətli yaşdan kiçik	533,9	396,4	437,8	469,5	29,9	19,4	19,7	20,4
Əmək qabiliyyətli yaşda	1101,1	1468,8	1638,1	1623,2	61,6	71,8	73,5	70,5
Əmək qabiliyyətli yaşdan böyük	153,9	180,6	149,9	210,4	8,6	8,8	6,8	9,1

Mənbə: Əhalinin siyahıya alınması 1999. Səh 191-192, Əhalinin siyahıya alınması 2009. Səh 237-238, Azərbaycanın regionları 2016. səh 73. Azərbaycanın regionları. 2022. səh 41.

YEKUN NƏTİCƏ

Keçid dövrünün çətinlikləri ilə əlaqədar olaraq, 1991-2000-ci illərdə miqrasiya azalmasının müşahidə olunduğu Bakı şəhərində, 2001-2010-cu illər ərzində əksinə yüksək miqrasiya artımı qeydə alınmışdır. Sonrakı dövrlərdə Dövlət Proqramlarının icrası nəticəsində əhalinin regionlarda qalmasına şərait yaradılmış, əhalinin paytaxta axını azalmışdır. Nəticədə 2011-2021-ci illərdə şəhərdə yenidən miqrasiya azalması müşahidə olunmuşdur.

2009-cu ilədək Bakı şəhərinə miqrasiya edən əhalinin 78,8%-ni regionlardan, 21,2%-ni isə xarici ölkələrdən gələnlər təşkil etmişdir. Regionlardan miqrasiya edənlərin 72,7%-i kənd yerlərinin, 27,3%-i isə şəhər yerlərinin payına düşmüşdür.

Şəhərə gələnlər ən çox Lənkəran-Astara, Qazax-Tovuz və Mərkəzi Aran iqtisadi rayonlarının, ən az isə Şərqi-Zəngəzur və Abşeron-Xızı iqtisadi rayonlarının payına düşmüşdür.

Şəhərə həm gələnlər, həm də gedənlər arasında qadınlar kişilərdən sayca üstünlük təşkil etmişdir.

Əhali arasında miqrasiya proseslərinin intensivləşməsi əhalinin yaş strukturunun pozulmasına səbəb olan əsas amillərdəndir. Belə ki, 1999-2015-ci illərdə şəhərə kütləvi miqrasiya nəticəsində əmək qabiliyyətli əhalinin payında artım müşahidə olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri / – Bakı: DSK, – 2022. – 560 s.
2. Azərbaycanın əhalisi / – Bakı: DSK, – 2022. – 138 s.
3. Azərbaycanda əhalinin siyahıya alınması 2009-cu il / red. T. Budaqov. – Bakı: DSK, – c. 22: Əhalinin doğulduğu yer, vətəndaşlığı, daxili, xarici miqrasiyası və miqrasiya səbəblərinə görə bölgüsü. – 2011. – 603 s.
4. Azərbaycanda əhalinin siyahıya alınması 2009-cu il / red. T. Budaqov. – Bakı: DSK, – c. 23: Ölkə əhalisinin yaş qrupları üzrə daimi yaşayış yerində yaşadığı müddətə görə bölgüsü. – 2011. – 555 s.
5. Azərbaycan Respublikasının coğrafiyası / red. R.M. Məmmədov. – Bakı: Avropa, – c. 3: Regional coğrafiya. – 2015. – 399 s.
6. Bədəlov, E.S. Abşeron iqtisadi-coğrafi rayonunda sosial-demoqrafik problemlər və məskunlaşma məsələləri / E.S. Bədəlov. – Bakı: – 2016. – 200 s.
7. Eminov, Z.N. Azərbaycanın əhalisi / Z.N. Eminov. – Bakı: Çıraq, – 2005. – 560 s.
8. Əfəndiyev, V.Ə. Azərbaycan Respublikası şəhərlərinin inkişafının coğrafi məsələləri / V.Ə. Əfəndiyev, Ş.Q. Dəmirqayayev – Bakı: – 1995. – 176 s.
9. Əfəndiyev, V.Ə., Qasımova, F.E. Azərbaycanda urbanizasiyanın müasir vəziyyəti və onun inkişaf istiqamətləri // Bakı Universitetinin xəbərləri, Təbiət elmləri seriyası, – 2013. №3, – s. 158-165.

10. Mehrəliyev, E.Q. Azərbaycan SSR-də əhalinin məskunlaşma məsələləri / E.Q.Mehrəliyev, N.H. Əyyubov, M.O. Sadiqov – Bakı: – 1988. – 192 s.
11. Paşayev, N.Ə. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, sosial və siyasi coğrafiyası / N.Ə.Paşayev, N.H.Əyyubov, Z.N.Eminov – Bakı: Çıraq, – 2010. – 416 s.
12. Tahirova, H.M. Azərbaycanda kənd əhalisinin daimi daxili miqrasiyası // – Bakı: Azərbaycanda və Rusiyada insan coğrafiyası: XXI əsrdə inkişafın əsas yolları, – 2019. – s. 112-118.
13. Yayar, R., Uçgunoğlu, M., Demir, Y. Türkiyədə iç göçün belirleyicileri // Beynəlxalq Avrasiya iqtisadi konfransı. Session 2C: Kalkınma II, – Kaposvar-Hungary, – 2016, – s. 421-429.

THE ROLE OF BAKU CITY IN INTERNAL MIGRATION PROCESSES

Z.A. Mirzayeva

Migration processes affecting demographic indicators occur under the influence of political, economic and social factors. The change of the political structure in Azerbaijan in the 1990s had a serious impact on the economic and social situation. Both in the country and in the city of Baku, migration processes have changed their direction. In 1990-2000, population migration outside the city accelerated. After 2000, the intensity of migration from the regions to Baku began to increase. As a result, it led to the gathering of demographic potential here.

The main purpose of the research work is to study the influence of Baku city on internal migration processes, to investigate the socio-economic factors affecting migration. It is also necessary to analyze the observed changes in the population size and age composition as a result of the increase in migration, and to justify the solutions to the problems revealed as a result of the research.

Keywords: *Baku city, urban population, internal migration, age structure.*

РОЛЬ ГОРОДА БАКУ ВО ВНУТРЕННИХ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ

З.А. Мирзаева

Миграционные процессы, влияющие на демографические показатели, происходят под влиянием политических, экономических и социальных факторов. Смена политического строя в Азербайджане в 1990-е годы серьезно повлияла на экономическую и социальную ситуацию. Как в стране, так и в городе Баку миграционные процессы изменили свое направление. В 1990-2000 гг. миграция населения за пределы города ускорилась. После 2000 года интенсивность миграции из регионов в Баку стала увеличиваться. В результате это привело к накоплению здесь демографического потенциала.

Основной целью исследовательской работы является изучение влияния города Баку на внутренние миграционные процессы, исследование социально-экономических факторов, влияющих на миграцию. Также необходимо проанализировать наблюдаемые изменения численности и возрастного состава населения в результате увеличения миграции и обосновать пути решения выявленных в результате исследования проблем.

Ключевые слова: *город Баку, городское население, внутренняя миграция, возрастной состав.*